

Богдана Мукан

Львівський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України

ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ТА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ОРГАНІВ У СПРАВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Bohdana Mukan

Lviv Regional Institute of Public Administration of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine

PRECONDITIONS FOR EMERGENCE AND FORMATION OF NATIONAL BODIES OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

Historical and legal prerequisites for emergence of National Bodies of the European Court of Human Rights were analyzed. The relationship between the process of reforming of the European Court of Human Rights and peculiarities of development of National Bodies of the European Court of Human Rights were considered. The basic stages of development of National Bodies of the European Court of Human Rights were separated.

The historical formation of the Government Plenipotentiary of Ukraine in the European Court of Human Rights were covered and further ways to reform it were identified.

Key words: the European Court of Human Rights (ECHR), Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (the Convention), the National Body for the European Court of Human Rights, Government Plenipotentiary of Ukraine in the European Court of Human Rights.

Постановка проблеми. Основою організації діяльності Європейського суду з прав людини є Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод. Забезпечення належної реалізації державного управління з дотриманням положень Конвенції та ефективне виконання рішень ЄСПЛ на національному рівні є засадничою умовою історичного розвитку демократичних країн, членів Ради Європи. В процесі історичного розвитку трансформуються не лише міжнародні інституції Ради Європи, а й національні органи у справах Європейського суду з прав людини.

Необхідність наукового дослідження національних органів у справах Європейського суду з прав людини обумовлена історично-правовими передумовами їх виникнення, практичною діяльністю із часу ратифікації Конвенції країнами Ради Європи, а також потребою забезпечення належного захисту основних прав людини, гарантованих Конвенцією, та ефективного виконання рішень ЄСПЛ Україною. Визначення шляхів реформування «ключової фігури» в справах ЄСПЛ, сучасного інституту Урядового уповноваженого України у справах Європейського суду з прав людини з урахуванням тенденцій реформування ЄСПЛ позитивно вплине на забезпечення належного захисту основних прав людини згідно з положеннями Конвенції та ефективним виконанням рішень ЄСПЛ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Конвенцію як фундамент міжнародного та національного правозахисту в Європі вивчали багато науковців та практиків: Х. Бехруз, М. Буроменський, В. Буткевич, М. Дамірлі, В. Тацій, Т. Хаммарберг та ін. Практику діяльності та реформаційні процеси ЄСПЛ досліджували: К. Андрущенко, М. Верланов, Д. Гудима, Т. Дудаш, Н. Карпачова, М. Матяшова, П. Рабінович, С. Рабінович, М. Савчин, Н. Сергієнко, В. Туманов, С. Шевчук та ін.

Однак діяльність національних органів у справах Європейського суду з прав людини, їхні взаємозв'язки та взаємодія з різними суб'єктами правовідносин залишилися малодослідженими як із точки зору юридичних наук, так із погляду науки державного управління.

Мета статті – проаналізувати історико-правові передумови виникнення та розвитку національного інституту України у справах Європейського суду з прав людини, обґрунтувати шляхи

його реформування.

Для досягнення мети потрібно вирішити такі завдання: виявити причинно-наслідкові зв'язки зародження національних органів у справах Європейського суду з прав людини в країнах Ради Європи; проаналізувати процес реформування ЄСПЛ та особливості розвитку національних органів у справах Європейського суду з прав людини; виокремити основні періоди розвитку національних органів у справах Європейського суду з прав людини; обґрунтувати шляхи реформування інституту Урядового уповноваженого України у справах Європейського суду з прав людини.

Виклад основного матеріалу. Виникнення та розвиток національних органів у справах Європейського суду з прав людини нерозривно пов'язаний з ратифікацією Конвенції та Протоколів до неї. Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод підписана в Римі 04 листопада 1950 року, вступила в силу 03 вересня 1953 року після ратифікації 10 країнами Ради Європи¹.

На офіційному сайті Ради Європи висвітлені історично значимі події та дати підписання, ратифікації, вступу в законну сулу Конвенції і Протоколів до неї щодо кожної країни Ради Європи. В сформованій Таблиці 1 вказано «Дати набрання чинності та ратифікації Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод та Протоколів до неї в країнах Ради Європи станом на серпень 2016 р.»

З даних, наведених у табл. 1, вбачається, що з часу підписання Конвенції і донині її ратифікували 47 країн. Прийнято 17 Протоколів, якими вносились зміни до Конвенції та доповнювалися права до тих, що уже існували. Протоколи вибірково підписуються та ратифікуються країнами Ради Європи. З них дванадцять діючих та п'ять не діючих. Протокол № 9 відмінений та Протокол №10 втратив ціль з дати вступу в силу Протоколу №11. Протокол № 14b припинив свою дію або застосовується на тимчасовій основі з 1 червня 2010 р. Два Протоколи – № 15, № 16 – відкриті для підписання, ще не набули чинності станом на серпень 2016 р.

Кожна країна Ради Європи з часу ратифікації Конвенції з врахуванням змін та доповнень внесених протоколами має право передати на розгляд Суду питання про будь-яке порушення положень Конвенції та протоколів до неї, яке допущене, на її думку, іншою Високою Договірною Стороною (ст. 33 Конвенції); Висока Договірна Сторона, громадянин якої є заявником, має право подавати свої письмові зауваження і брати участь у слуханнях (ст. 36 Конвенції); Суд розглядає справу разом з представниками сторін і, у разі необхідності, проводить розслідування, для ефективного здійснення якого заінтересовані Високі Договірні Сторони створюють усі необхідні умови (ст. 38 Конвенції); участь у процедурі щодо дружнього врегулювання спору (ст. 39 Конвенції). Серед обов'язків Високих Договірних Сторон є: зобов'язання виконувати остаточні рішення Суду в будь-яких справах, у яких вони є сторонами (ст. 46 Конвенції); комунікація з Комітетом Міністрів, який здійснює нагляд за виконанням рішення ЄСПЛ (ст. 46 Конвенції); на запит Генерального секретаря Ради Європи будь-яка Висока Договірна Сторона надає роз'яснення стосовно того, як її національне право забезпечує ефективне виконання будь-якого з положень цієї Конвенції (ст. 52 Конвенції)².

Реалізація права на звернення в ЄСПЛ, здійснення представництва, звітування в Комітеті Міністрів, виконання рішення ЄСПЛ, комунікація з ЄСПЛ, Комітетом міністрів зумовлює необхідність формування національних органів у справах Європейського суду з прав людини в країнах Ради Європи.

Значні зміни в діяльності ЄСПЛ зумовлені прийняттям Протоколу № 11, який передбачає перебудову контрольного механізму, створеного Конвенцією³, та Протоколу № 14 до Конвенції, який змінює контрольну систему Конвенції⁴. Всі інші чинні Протоколи здебільшого доповнювали основні права людини та вносили несуттєві зміни в діяльність ЄСПЛ.

¹ Подробная информация о Договоре №005. *Офіційний сайт Ради Європи.*

<<http://www.coe.int/ru/web/conventions/search-on-treaties/-/conventions/treaty/005>>

² Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (Міжнародний документ від 04.11.1950).

Офіційний сайт Верховної Ради України.<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004>

³ Протокол № 11, який передбачає перебудову контрольного механізму, створеного Конвенцією про захист прав і основних свобод людини (Міжнародний документ від 11.05.1994). *Офіційний сайт Верховної Ради України.*<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_536>

⁴ Протоколом № 14 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який змінює контрольну систему Конвенції (Міжнародний документ від 13.05.2004). *Офіційний сайт Верховної Ради України.*<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_527>

**Дати ратифікації Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод та Протоколів до неї
в країнах Ради Європи станом на серпень 2016р.**

Держава	Конвенція	Протоколи до конвенції																
		№1	№2	№3	№4	№5	№6	№7	№8	№9	№10	№11	№12	№13	№14	№14b	№15	№16
<i>Набрання чинності</i>	03.09.53	18.05 .1954	21.09 .1970	21.09 .1970	02.05 .1968	20.12 .1971	01.03 .1985	01.11 .1988	01.01 .1990	01.10 .1994		01.11 .1998	01.04 .2005	01.07 .2003	01.06 .2010	01.10 .2009		
<i>Відмінено, втрата сили, цілі</i>										01.11 .1998	01.11 .1998					01.06 .2010		
Австрія	03.09.58	1958	1967	1967	1969	1969	1984	1986	1986	1992	1993	1995		2004	2006			
Азербайдж.	15.04.02	2002	2002	2002	2002	1902	2002	2002	2002			2002			2006		2014	
Албанія	02.10.96	1996	1996	1996	1996	1996	2000	1996	1996			1996	2004	2007	2006		2015	2015
Андорра	22.01.96	2008	1996	1996	2008	1996	1996	2008	1996			1996	2008	2003	2006		2015	
Бельгія	14.06.55	1955	1970	1970	1970	1970	1998	2012	1985	1995	1992	1997		2003	2006			
Болгарія	07.09.92	1992	1992	1992	2000	1992	1999	2000	1992			1994		2003	2005		2016	
Боснія та Гє	12.07.02	2002	2002	2002	2002	2002	2002	2002	2002			2002	2003	2003	2006			
Великобрит.	08.03.51	1952	1963	1963		1967	1999		1986		1993	1994		2003	2005		2015	
Вірменія	26.04.02	2002	1902	2002	2002	1902	2003	2002	2002			2002	2004		2005			
Греція	28.11.74	1974	1975	1975	1975	1975	1998	1987	1989			1997		2005	2005			
Грузія	20.05.99	2002	1999	1999	2000	1999	2000	2000	1999			1999	2001	2003	2004	2009	2015	2015
Данія	13.04.53	1953	1963	1963	1964	1966	1983	1988	1985	1996	1996	1996		2002	2004	2009	2016	
Естонія	16.04.96	1996	1996	1996	1996	1996	1998	1996	1996	1996	1996	1996		2004	2006		2014	
Ірландія	25.02.53	1953	1963	1963	1968	1966	1994	2001	1988	1994	1994	1996		2002	2004	2009	2013	
Ісландія	29.06.53	1953	1967	1967	1967	1967	1987	1987	1987			1995		2004	2005	2009		
Іспанія	04.10.79	1990	1982	1979	2009	1979	1985	2009	1989			1996	2008	2009	2006			
Італія	26.10.55	1955	1967	1967	1982	1968	1988	1991	1988	1993	1995	1997		2009	2006			
Кіпр	06.10.62	1962	1969	1969	1989	1969	2000	2000	1986	1994	1994	1995	2002	2003	2005		2015	
Латвія	27.06.97	1997	1997	1997	1997	1997	1999	1997	1997			1997		2012	2006			
Литва	20.06.95	1996	1995	1995	1995	1995	1999	1995	1995			1995		2004	2005		2015	2015
Ліхтенштейн	08.09.82	1995	1982	1982	2005	1982	1990	2005	1985	1995	1995	1995		2002	2005		2013	
Люксембург	03.09.53	1953	1965	1965	1968	1968	1985	1989	1987	1992	1994	1996	2006	2006	2006	2010		
Македонія	10.04.97	1997	1997	1997	1997	1997	1997	1997	1997			1097	2004	2004	2005	2010	2016	
Мальта	23.01.67	1967	1967	1967	2002	1967	1991	2003	1988		1992	1995	2015	2002	2004			
Молдова	12.09.97	1997	1997	1997	1997	1997	1997	1997	1997			1997		2006	2005		2014	
Монако	30.11.05		2005	2005	2005	2005	2005	2005	2005			2005		2005	2006	2009	2013	
Нідерланди	31.08.54	1954	1966	1966	1982	1971	1986		1986	1992	1992	1997	2004	2006	2006			
Німеччина	05.12.52	1957	1969	1969	1968	1969	1989		1989	1994	1994	1995		2004	2006		2015	
Норвегія	15.01.52	1952	1964	1964	1964	1966	1988	1988	1988	1992	1992	1995		2005	2004	2009	2014	
Польща	19.01.93	1994	1993	1993	1994	1993	2000	2002	1993	1994	1994	1997		2014	2006		2015	
Португалія	09.11.78	1978	1978	1978	1978	1978	1986	2004	1987	1995	1994	1997		2003	2006			
Росія	05.05.98	1998	1998	1998	1998	1998		1998	1998	1998	1998	1998			2010			
Румунія	20.06.94	1994	1994	1994	1994	1994	1994	1994	1994	1994	1994	1995	2006	2003	2005			
Сан - Марін	22.03.89	1989	1989	1989	1989	1989	1989	1989	1989	1995	1996	1996	2003	2003	2006	2009	2013	2015
Сербія	03.03.04	2004	2004	2004	2004	2004	2004	2004	2004			2004	2004	2004	2005		2015	
Словаччина	18.03.92	1992	1992	1992	1992	1992	1992	1992	1992	1992	1992	1994		2005	2005	2010	2014	
Словенія	28.06.94	1994	1994	1994	1994	1994	1994	1994	1994	1994	1994	1994		2003	2005	2009		2015
Турція	18.05.54	1954	1968	1968		1971	2003	2016	1989			1997		2006	2006		2016	
Угорщина	05.11.92	1992	1992	1992	1992	1992	1992	1992	1992	1992		1995		2003	2005		2015	
Україна	17.07.97	1997	1997	1997	1997	1997	2000	1997	1997			1997	2006	2003	2006			
Фінляндія	10.05.90	1990	1990	1990	1990	1990	1990	1990	1990	1992	1992	1996	2004	2004	2006		2015	2015
Франція	03.05.74	1974	1981	1974	1974	1974	1986	1986	1989			1996		2007	2006		2016	
Хорватія	05.11.97	1997	1997	1997	1997	1997	1997	1997	1997			1997	2003	2003	2006			
Чеська Респ.	18.03.92	1992	1992	1992	1992	1992	1992	1992	1992	1992	1992	1995		2004	2006		2015	
Чорногорія	03.03.04	2004	2004	2004	2004	2004	2004	2004	2004			2004	2004	2004	2005		2013	
Швейцарія	28.11.74		1974	1974		1974	1987	1988	1987	1995	1995	1995		2002	2006		2016	
Швеція	04.02.52	1953	1964	1964	1964	1966	1984	1985	1986	1995	1992	1995		2003	2005	2009	2016	

Головною особливістю Протоколу № 11 є те, що він змінив дворівневий контрольний механізм Конвенції, який складався з Комісії та Суду, єдиним ЄСПЛ, що перебрав на себе їхні повноваження. Право приватних осіб подавати скаргу припинило мати факультативний характер. Таким чином, вони отримали можливість звертатися по захист своїх прав безпосередньо до ЄСПЛ. Комітет міністрів зберіг повноваження щодо контролю за виконанням рішень ЄСПЛ, але його квазісудові повноваження щодо прийняття рішень про наявність або відсутність порушень

Конвенції в порядку колишньої ст.32 Конвенції було скасовано¹. ЄСПЛ діяв сесійно, але став постійним, а Європейська комісія з прав людини припинила свою діяльність із вступом у чинність 1 листопада 1998 р. Протоколу № 11².

Набуття чинності Протоколом № 14 1 червня 2010 р. відкрило нові можливості для оптимізації процедури розгляду скарг і зміцнення ефективності Суду, а саме: надано повноваження судді одноособово вирішувати питання щодо прийнятності заяви та, в разі наявності на те підстав, визнавати заяви неприйнятними; розширено повноваження комітетів, уповноваживши їх постановляти рішення по суті, якщо покладене в основу справи питання щодо тлумачення або застосування Конвенції чи протоколів до неї є предметом усталеної практики Суду; розширив наглядові повноваження Комітету Міністрів Ради Європи і уповноважив його звертатись до Суду з метою отримання відповідного роз'яснення в разі, коли він вважає, що нагляд за виконанням остаточного рішення ускладнений проблемою його тлумачення, а також звертатися до Суду з питанням про додержання державою, яка відмовляється виконувати остаточне рішення у справі, в якій вона є стороною, свого зобов'язання³. Було введено положення, яке надало право Комісару Ради Європи з прав людини виступати перед Судом як третя сторона. Комісар не тільки вказує на наявні недоліки, але також підтримує діалог із урядами держав-членів. Комісар попереджає владу про недоліки, які можуть створити проблеми щодо реалізації положень Конвенції і пропонує можливі шляхи їх подолання. Комісар підтримує співпрацю з національними інституціями з прав людини з метою сприяння їх обізнаності про стандарти Ради Європи, у реалізації яких вони можуть допомогти органам влади своєї країни⁴.

Цікавим із позиції діяльності національних органів у справах Європейського суду з прав людини є положення Протоколів № 15 та № 16.

Із 24 червня 2013 р. для підписання державами-членами Ради Європи відкритий Протокол № 15, який набирає чинності після ратифікації всіма сторонами Конвенції, з 2 жовтня 2013 р. – протокол № 16, котрий набирає чинності після ратифікації десятьма сторонами Конвенції. Досі триває процес підписання протоколів № 15 та № 16. Станом на серпень 2016 р. Протокол № 15 ратифікований двадцятьма дев'ятьма країнами Ради Європи, а Протокол № 16 – шістьма.

Протокол № 15 містить у преамбулі Конвенції вказівку на принцип субсидіарності, згідно з яким держави несуть основну відповідальність за забезпечення прав і свобод, гарантованих Конвенцією та Протоколами до неї, і користуються свободою розсуду, нагляд щодо реалізації якої здійснюється ЄСПЛ⁵. Принцип субсидіарності покладає «завдання забезпечення дотримання прав, закріплених у Конвенції, передусім на органи влади держав-учасниць, а не на Суд. Суд може та повинен втручатися тільки тоді, коли національні органи не можуть виконати це завдання»⁶.

Положенням Протоколу № 16 закріплено, що Високі Договірні сторони можуть звертатися до ЄСПЛ з клопотанням про надання їм консультативних висновків щодо питань, пов'язаних із тлумаченням і застосуванням прав і свобод, установлених цією Конвенцією та протоколами⁷.

Розгляд процесу формування національних органів у справах Європейського суду з прав людини в деяких країнах на посткомуністичному просторі, які були пов'язані однаковими ідеологічними засадами життєдіяльності та приблизно однаковою часом ратифікації Конвенції,

¹ Колеснікова, А.А. (2012). Еволюція механізму захисту прав людини в рамках Ради Європи. *Гілея: науковий вісник, випуск 57*. <http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Gileya/2012_57/Gileya57/SL6_doc.pdf>

² Андрущенко, К.А. (2013). Концепція «MARGIN OF APPRECIATION» та реформування Європейського суду з прав людини. *Порівняльно-аналітичне право, 3–2*, 82–86.

³ Матяшова, М.В. (2015). Ефективність механізму захисту прав людини згідно з Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод. <http://www.ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/7844/Matiashova_Efektivnist_mekhanizmu_zakhystu_prav.pdf>

⁴ Хаммарберг, Т. (2010). Європейські стандарти прав людини та Україна. *Право України, 10*, 19–20.

⁵ Protocol No. 15 amending the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms Strasbourg, 24.VI.2013. *Офіційний сайт Ради Європи*. <<http://www.coe.int/ru/web/conventions/search-on-treaties/-/conventions/rms/0900001680084831>>

⁶ Гудима, Д. (2013) Чи існує взаємозв'язок між підтриманням авторитету Страсбурзького суду та звуження можливостей на звернення до нього? *Філософія права і загальна теорія права: науковий журнал, 1*, 135–149.

⁷ Protocol No. 16 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms Strasbourg, 2.X.2013. *Офіційний сайт Ради Європи*. <<http://www.coe.int/ru/web/conventions/search-on-treaties/-/conventions/rms/0900001680084832>>

запровадження механізмів для її дії, це: Литовська Республіка, Чеська Республіка, Словацька Республіка, Молдовська Республіка, проводиметься, зважаючи на реформаційні процеси ЄСПЛ, зумовлені Протоколами № 11, № 14, № 15, № 16. У контексті їх взаємозв'язку, взаємодії і впливу на діяльність національних органів у справах Європейського суду з прав людини можна виділити три основні періоди розвитку національних органів у справах Європейського суду з прав людини з урахуванням правових, організаційних, інституційних та інформаційних чинників:

– I період, тривав з 1959 р. – заснування ЄСПЛ¹ – до 1998р. – набрання чинності протоколом № 11, є початковим у формуванні національних органів у справах Європейського суду з прав людини. В цей період Конвенцію ратифікували сорок одна країна. Окреслений період характеризується невеликою кількістю розглянутих справ і ухвалених рішень – 837². Наявність невеликої кількості справ свідчить про непопулярність Конвенційних механізмів захисту прав людини в країнах Ради Європи. Існування Комісії та Суду з розгляду справ вимагало здійснення представництва інтересів держави в двох інстанціях. Для прикладу, постанова Уряду Литовської Республіки № 929 від 03 липня 1995 року «Про Литовського урядового представника в Європейській комісії з прав людини та Європейському суді з прав людини»³.

Законом № 135/1996 «Про створення міністерств та інших центральних державних органів Чеської Республіки» Міністерству юстиції було доручено представляти державу в ЄСПЛ⁴.

У двох інших досліджуваних країнах – Словацькій Республіці та Молдовській Республіці – формування національних органів у справах Європейського суду з прав людини розпочинається в наступному періоді;

– II період тривав із 1998 р. – набрання чинності Протоколом № 11 – до 2010 р. – набрання чинності протоколом № 14. Конвенцію ратифікували ще 6 країн. Активізацію нового періоду розвитку національних органів у справах Європейського суду з прав людини зумовлює вступ у законну силу Протоколу № 11 та прогресивне збільшення кількості справ у ЄСПЛ. Загальна кількість прийнятих рішень – 12 860⁵.

Збільшуються завдання національних органів у справах Європейського суду з прав людини: виникає обов'язок інформувати Комітетом Міністрів про заходи, які Висока Договірна Сторона вчиняє щодо виконання рішень ЄСПЛ. Комітет Міністрів розглядає будь-які повідомлення від потерпілої сторони щодо виплати справедливої компенсації або вжиття індивідуальних заходів, від неурядових організацій, а також національних установ щодо заохочення і захисту прав людини. Після того, як було встановлено, що Висока Договірна Сторона вжила всіх необхідних заходів для виконання рішення ЄСПЛ, або що умови мирової угоди були виконані, Комітет міністрів приймає резолюцію, вказавши, що рішення виконане. Під час нагляду за виконанням судового рішення або умов дружнього врегулювання Комітет міністрів може приймати проміжні резолюції, зокрема, з метою надання інформації про стан і хід виконання або, де це доречно, щоби висловити стурбованість і (або) внести пропозиції щодо виконання рішення ЄСПЛ⁶.

У цей період спостерігається тенденція до удосконалення діяльності представників в ЄСПЛ, основним чинником якого є прийняття чи внесення змін у нормативно-правові акти, які регулюють їхню діяльність.

Діяльність представника Литовської Республіки в ЄСПЛ затверджено Постановою від 03 липня 1995 року № 929 з унесеними змінами від 20 грудня 2002 року № 2011 та 18 вересня 2008

¹ Суд стислий огляд. *Офіційний сайт ЄСПЛ*. <http://www.echr.coe.int/Documents/Court_in_brief_UKR.pdf>

² Overview 1959–2015 ECHR *Офіційний сайт ЄСПЛ*. <http://www.echr.coe.int/Documents/Overview_19592015_ENG.pdf>

³ DĒL LIETUVOS RESPUBLIKOS VYRIAUSYBĒS ATSTOVO EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ KOMISIJOJE IR EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ TEISME NUOSTATŲ PATVIRTINIMO: NUTARIMAS, LIETUVOS RESPUBLIKOS VYRIAUSYBĖ. (1995) *Teses Aktu registras*. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.C3641CFF5489/TAIS_71301>

⁴ Zastoupení České republiky před Evropským soudem pro lidská práva. *Oficiální server českého soudnictví* <<http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=388&d=79484>>

⁵ Overview 1959–2015 ECHR *Офіційний сайт ЄСПЛ*. <http://www.echr.coe.int/Documents/Overview_19592015_ENG.pdf>

⁶ Rules of the Committee of Ministers for the supervision of the execution of judgments and of the terms of friendly settlements (Adopted by the Committee of Ministers on 10 May 2006 at the 964th meeting of the Ministers' Deputies). *Офіційний сайт Ради Європи* <<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016805905e5>>

року № 914 «Про представника уряду Литовської Республіки в Європейському суді з прав людини»¹. Тобто зменшуються повноваження щодо представництва договірної держави в Європейській комісії з прав людини.

Маючи повноваження на представництво держави в ЄСПЛ з 1996 року, уряд Чеської Республіки створив посаду свого представника для цих завдань, статус і діяльність якого регулюється Положенням, затвердженим додатком до постанови Уряду від 17 серпня 2009 р № 1024².

Представництво Словацької Республіки в ЄСПЛ забезпечує Міністерство юстиції Словацької Республіки через представника Словацької Республіки в Європейському суді з прав людини. Для виконання його завдань створено «Бюро». «Статус представника Словацької Республіки в Європейському суді з прав людини» затверджено постановою Уряду № 543/2005 від 13 липня 2005 року³.

Статус, функції і порядок діяльності Урядового представника Республіки Молдова затверджено Законом Парламенту «Про урядового представника» від 28 жовтня 2004 року № 353-XV, який втратив чинність із 21 серпня 2015 року відповідно до статті 30 Закону Республіки Молдова від 30 липня 2015 року № 151⁴.

У цей період для України історично важливою подією стала ратифікація Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини 17 липня 1997 р. Формуванню сучасного інституту Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини передувало з 1998 до 2006 року Уповноважений у справах дотримання Конвенції про захист прав і основних свобод людини, його повноваження затверджено Постановою КМУ № 557 від 23 квітня 1998 р. Ця постанова втратила чинність на підставі Постанови КМУ «Про заходи щодо реалізації Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» № 784 від 31 травня 2006 р. Виконання Уповноваженим у справах дотримання Конвенції своїх функцій забезпечувало Національне бюро у справах дотримання Конвенції про захист прав і основних свобод людини, яке утворилося у складі центрального апарату Міністерства юстиції. Основним завданням Уповноваженого було представництво України в Комісії та Суді під час розгляду справ⁵;

– III період триває із 2010 р. – набрання чинності протоколом № 14 – і досі. Загальна кількість прийнятих рішень – 4880⁶. З набранням чинності Протоколом № 14 значно зменшилася кількість розглянутих справ і прийнятих рішень, що зменшило навантаження у виконанні завдань національними органами у справах Європейського суду з прав людини. З наданням права Комісару Ради Європи з прав людини виступати перед Судом як третя сторона національні органи у справах Європейського суду з прав людини отримали повноваження комунікувати з Комісаром, отримувати пропозиції щодо реалізації положень Конвенції.

Деякі зміни в діяльності ЄСПЛ і національних органів у справах Європейського суду з прав людини відбудуться з набранням законної сили Протоколами № 15 та № 16. Питання, що лягли в основу Протоколів № 15 та № 16, а також рекомендації щодо їх реалізації обговорювалися на конференціях в Брайтоні 2012 р. і Брюсселі 2015 р.

Брайтонська декларація про майбутнє ЄСПЛ містить рекомендації щодо виконання Конвенції на національному рівні та налагодження взаємодії між ЄСПЛ та національними органами, а саме: створення незалежних національних установ із прав людини; налагодження взаємодії між національними судами та ЄСПЛ; підтримання на національному рівні діалогу між ЄСПЛ та

¹ DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS VYRIAUSYBĖS ATSTOVO EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ TEISME NUOSTATAI (1995). *Teses Aktu registras* <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.C3641CFF5489/TAIS_327615>

² Zastoupení České republiky před Evropským soudem pro lidská práva. *Oficiální server českého soudnictví* <<http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=388&d=79484>>.

³ Statut Zástupcu Slovenskej republiky pred Európskym súdom pre ľudské práva. *Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej Republiky*. <<http://wwwold.justice.sk/wfn.aspx?pg=18&htm=18/182sl.htm>>

⁴ LEGE cu privire la Agentul guvernamental 2015 (PARLAMENTUL Republica Moldova). *REGISTRUL DE STAT AL ACTELOR JURIDICE AL REPUBLICII MOLDOVA*. <<http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=360465>>

⁵ Постанова про Уповноваженого у справах дотримання Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1998 (КМУ). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/557-98-%D0%BF>>.

⁶ Overview 1959–2015 ECHR *Офіційний сайт ЄСПЛ*. <http://www.echr.coe.int/Documents/Overview_19592015_ENG.pdf>

національними судами.

Конференція підтверджує бажання держав-учасників нести відповідальність за виконання Конвенції на національному рівні, тобто забезпечити принцип субсидіарності. Конференція вітає розробку Судом в його прецедентному праві принципів, таких як субсидіарність та свобода розсуду, і закликає ЄСПЛ дати їм більшу популярність і застосовувати послідовно ці принципи в своїх рішеннях, робить висновок про необхідність включення принципу субсидіарності в преамбулу до Конвенції¹.

Брюссельська декларація закликає держави-учасники якомога швидше підписати і ратифікувати Протоколи № 15 та № 16 про внесення змін до Конвенції. Конференція нагадує основну відповідальність держав-учасниць з метою забезпечення застосування та ефективного здійснення Конвенції, і в зв'язку з цим, ще раз підтверджує, що національні органи влади і, зокрема, суди є першими хранителями прав людини, які забезпечують повне, ефективне і безпосереднє застосування Конвенції – в світлі практики Суду – в їх національній правовій системі, відповідно до принципу субсидіарності. ЄСПЛ закликає продовжувати розвивати співпрацю і обмін інформацією на регулярній основі з державами-учасниками і Комітетом міністрів².

Виокремлення в діяльності Урядового уповноваженого України у справах Європейського суду з прав людини завдань, пов'язаних із захистом прав і свобод людини, гарантованих Конвенцією, свідчатиме про забезпечення принципу субсидіарності. Наприклад, до таких завдань можна віднести: виявлення причин порушення Конвенції, розроблення пропозицій щодо їх усунення та недопущення порушень у подальшому; подання необхідної інформації уповноваженим особам, які здійснюють перевірку дотримання Конвенції³; контроль за виконанням додаткових заходів індивідуального характеру, що полягають у максимальному відновленні попереднього юридичного становища стягувача до порушення Конвенції; підготовка пропозицій щодо вжиття заходів загального характеру з метою забезпечення додержання державою положень Конвенції, порушення яких установлено рішенням, забезпечення усунення недоліків системного характеру, які лежать в основі виявленого ЄСПЛ порушення, а також усунення підстави для надходження до Суду заяв проти України, спричинених проблемою, що вже була предметом розгляду в Суді⁴.

Уповноважена особа відповідно до покладених на неї завдань: координує виконання рішень Суду; подає Мін'юсту пропозиції щодо методики проведення експертизи проектів законів і підзаконних актів, а також актів законодавства на відповідність Конвенції та практиці Суду; подає органам державної влади та органам місцевого самоврядування пропозиції щодо можливих шляхів запобігання порушенням прав людини в Україні⁵.

Висновки і перспективи подальших досліджень.

На основі Конвенції сформовано ЄСПЛ, його діяльність спричинила зародження національних органів у справах Європейського суду з прав людини. Формування національних органів у справах Європейського суду з прав людини в кожній країні Ради Європи ґрунтується на історично-правових чинниках, а це: підписання та ратифікація Конвенції і Протоколів до неї, що надає право на звернення в ЄСПЛ, здійснення представництва, створює обов'язок звітування в Комітеті Міністрів та виконання рішення ЄСПЛ та інше.

У зв'язку з реформаційними процесами ЄСПЛ виділені три основні періоди розвитку національних органів у справах Європейського суду з прав людини: I період тривав з 1959 р. – заснування ЄСПЛ – до 1998 р. – набрання чинності протоколом № 11; II період охоплював 1998–2010 рр. – набрання чинності протоколом № 14; III період триває із 2010 р. – донині.

З набранням чинності Протоколами № 15 та № 16 розпочнеться новий період розвитку

¹ High Level Conference on the Future of the European Court of Human Rights, Brighton Declaration. *Офіційний сайт ЄСПЛ*. <http://www.echr.coe.int/Documents/2012_Brighton_FinalDeclaration_ENG.pdf>

² High-level Conference on the «Implementation of the European Convention on Human Rights, our shared responsibility» Brussels Declaration, 27 March 2015. *Офіційний сайт ЄСПЛ*. <http://www.echr.coe.int/Documents/Brussels_Declaration_ENG.pdf>

³ Положення про Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини 2006 (Постанова КМУ). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/784-2006-%D0%BF>>

⁴ Закон про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини 2006 (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>>

⁵ Положення про Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини 2006 (Постанова КМУ). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/784-2006-%D0%BF>>

національних органів у справах Європейського суду з прав людини, зумовлений реформаційними процесами ЄСПЛ. Характерним для цього періоду буде налагодження механізму реалізації положень цих протоколів. Ураховуючи рекомендації конференцій, інститут Урядового уповноваженого України у справах Європейського суду з прав людини може стати своєрідним «містком для діалогу» між національними судами та ЄСПЛ. Акцентування та виокремлення в його діяльності завдань, пов'язаних із забезпеченням і захистом прав і свобод людини, гарантованих Конвенцією, спонукатиме до забезпечення та належного виконання принципу субсидіарності і може проявитися у зміні принципів діяльності, структурі організації та кадровій політиці інституту Урядового уповноваженого України у справах Європейського суду з прав людини.

Предметом подальших наукових досліджень у цьому напрямі може стати визначення перспектив IV-го періоду в розвитку національних органів у справах Європейського суду з прав людини.

References:

1. Andruschenko, K.A. (2013). Kontseptsiiia «Margin of appreciation» ta reformuvannia Yevropejs'koho sudu z prav liudyny [The concept of «Margin of appreciation» and the reform of the European Court of Human Rights]. *Porivnial'no-analitychne pravo*, 3–2 [Comparative Analytical Law], 82–86. [in Ukrainian].
2. High-level Conference on the «Implementation of the European Convention on Human Rights, our shared responsibility» Brussels Declaration, 27 March 2015. *Ofitsijnyj sajt YeSPL* [Official website of the ECHR]. <http://www.echr.coe.int/Documents/Brussels_Declaration_ENG.pdf> [in Ukrainian].
3. High Level Conference on the Future of the European Court of Human Rights, Brighton Declaration. *Ofitsijnyj sajt YeSPL* [Official website of the ECHR]. <http://www.echr.coe.int/Documents/2012_Brighton_FinalDeclaration_ENG.pdf> [in English].
4. Hudyma, D. (2013). Chy isnuie vzaiemozv'iazok mizh pidtrymanniam avtorytetu Strasburz'koho sudu ta zvuzhennia mozhlyvostej na zvernennia do n'oho? [Is there relation between maintenance the authority of the European Court and restriction of access to it]. *Filosofiiia prava i zahal'na teoriia prava: naukovyj zhurnal*, 1, [Legal Philosophy and General Theory of Law: scientific journal], 135–149. [in Ukrainian].
5. Dėl Lietuvos respublikos vyriausybės atstovo europos žmogaus teisių komisijoje ir europos žmogaus teisių teisme nuostatų patvirtinimo: nutarimas, Lietuvos respublikos vyriausybė. (1995) [For the Lithuanian Government representative of the European Commission of Human Rights and the European Court of Human Rights regulations: Decree of the Government of Lithuania]. *Teses Aktu registras [Legislation register]*. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.C3641CF5489/TAIS_71301> [in Lithuanian].
6. Dėl Lietuvos respublikos vyriausybės atstovo europos žmogaus teisių teisme nuostatai (1995) [For the Lithuanian Government Representative to the European Court of Human Rights Regulations]. *Teses Aktu registras [Legislation register]*. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.C3641CF5489/TAIS_327615> [in Lithuanian].
7. *Zakon pro vykonannia rishen' ta zastosuvannia praktyky Yevropejs'koho sudu z prav liudyny 2006* [The law on execution of decisions and application of practice of the European Court of Human Rights in 2006] (Verkhovna Rada Ukrainy). *Ofitsijnyj sajt Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>> [in Ukrainian].
8. Zastoupení České republiky před Evropským soudem pro lidská práva [Representation of the Czech Republic before the European Court of Human Rights]. *Oficialni server ceskeho soudnictvi [Official server of Czech judicial system]*. <<http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=388&d=79484>>. [in Czech].
9. Khammarberh, T. (2010). Yevropejs'ki standarty prav liudyny ta Ukraina [European human rights standards and Ukraine]. *Pravo Ukrainy* [Law of Ukraine], 10 19–20. [in Ukrainian].
10. Kolesnikova, A.A. (2012). Evoliutsiia mekhanizmu zakhystu prav liudyny v ramkakh Rady Yevropy [The evolution of human rights protection mechanism within the Council of Europe]. *Hileia, vypusk 57 [Gilea, Issue 57]*. <http://www.nbv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Gileya/2012_57/Gileya57/SL6_doc.pdf>
11. Konventsiia pro zakhyst prav liudyny ta osnovopolozhnykh svobod (Mizhnarodnyj dokument vid 04.11.1950) [Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (International Document of 04.11.1950)]. *Ofitsijnyj sajt Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004>. [in Ukrainian].
12. Lege cu privire la Agentul guvernamental 2015 (PARLAMENTUL Republica Moldova) [Law on Government Agent 2015 (Moldovan Parliament)]. *Registrul de stat al actelor juridice al republicii moldova [State Register of Legal Acts of the Republic of Moldova]*. <<http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=360465>>. [in Moldovan].
13. Matiashova, M. V. (2015) Efektyvnist' mekhanizmu za khystu prav liudyny zghidno z Konventsiieiu pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod [The mechanism for the protection of human rights in accordance with the Convention on Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms]. <http://www.ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/7844/Matiashova_Efektyvnist_mekhanizmu_zakhystu_prav.pdf>. [in Ukrainian].
14. Overview 1959–2015. *ECHR*. <http://www.echr.coe.int/Documents/Overview_19592015_ENG.pdf> [in English].

15. Podrobná informácia o Dohovore 005 [Details of the Agreement №005]. *Official website of the Council of Europe*. <<http://www.coe.int/ru/web/conventions/search-on-treaties/-/conventions/treaty/005>>. [in Russian].
16. *Postanova pro polozhennia pro Uriadovoho upovnovazhenoho u spravakh Yevropejs'koho sudu z prav liudyny 2006* (KMU) [Resolution on position of the Government Agent for the European Court of Human Rights in 2006]. *Ofitsijnyj sajt Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/784-2006-%D0%BF>> [in Ukrainian].
17. *Postanova pro Upovnovazhenoho u spravakh dotrymannia Konventsii pro zakhyst prav i osnovnykh svobod liudyny 1998* (KMU) [Resolution of the Commissioner on compliance with the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms 1998]. *Ofitsijnyj sajt Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/557-98-%D0%BF>> [in Ukrainian].
18. *Protokol № 11, iakyj peredbachaie perebudovu kontrol'noho mekhanizmu, stvorenoho Konventsiieiu pro zakhyst prav i osnovnykh svobod liudyny* (Mizhnarodnyj dokument vid 11.05.1994) [Protocol number 11, which provides for restructuring the control mechanism established by the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (International Document of 11.05.1994)]. *Ofitsijnyj sajt Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_536> [in Ukrainian].
19. *Protokol № 14 do Konventsii pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod, iakyj zminiuie kontrol'nu systemu Konventsii* (Mizhnarodnyj dokument vid 13.05.2004) [Protocol number 14 to the European Convention on Human Rights, amending the control system of the Convention (International Document of 05.13.2004)]. *Ofitsijnyj sajt Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_527> [in Ukrainian].
20. Protocol No. 15 amending the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms Strasbourg, 24.VI.2013. *Official website of the Council of Europe*. <<http://www.coe.int/ru/web/conventions/search-on-treaties/-/conventions/rms/0900001680084831>> [in English].
21. Protocol No. 16 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms Strasbourg, 2.X.2013. *Official website of the Council of Europe*. <http://www.coe.int/ru/web/conventions/search-on-treaties/-/conventions/rms/0900001680084832> [in English].
22. Rules of the Committee of Ministers for the supervision of the execution of judgments and of the terms of friendly settlements (Adopted by the Committee of Ministers on 10 May 2006 at the 964th meeting of the Ministers' Deputies). *Official website of the Council of Europe* <<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016805905e5>> [in English].
23. Sud styslyj ohliad [Court brief overview]. *Official website of the ECHR*. http://www.echr.coe.int/Documents/Court_in_brief_UKR.pdf [in Ukrainian].
24. Statut Zástupcu Slovenskej republiky pred Európskym súdom pre ľudské práva [State Representing the Slovak Republic before the European Court of Human Rights]. *Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej Republiky* [Slovak Ministry of Justice]. <<http://www.wold.justice.sk/wfn.aspx?pg=18&htm=18/182sl.htm>>. [in Slovak].